

zeeroverleider. Kriskras reist hij door de Nederlanden, Duitsland en Frankrijk om een coalitie te smeden en om geld bij elkaar te scharrelen om een huurleger te bekostigen.

Ook in 'Dienaar 1577-1584' heeft het bestaan van Willem van Oranje veel weg van dat van een nomade. Zijn streven is het protestantse noorden en katholieke zuiden samen te voegen. Maar één natie onder één landheer met godsdienstvrijheid blijkt een illusie te zijn.

Privé zit het hem ook niet mee. Anna van Egmont sterft jong ('Ik ben de ongelukkigste man ter wereld') en zijn echtverbintenis met Anna van Saksen draait op een 'scheiding' uit. Zijn 'zeer geliefde' derde vrouw, bij wie hij zeven dochters krijgt, sterft na zeven huwelijksjaren onverwacht. Louise de Coligny, de moeder van Frederik Hendrik, wordt zijn vierde eega.

Door zijn vogelvrijverklaring is hij zijn leven niet zeker. Een paar maal heeft hij het geluk aan zijn zijde en ontsnapt hij ternauwernood. Bij een aanslag in Antwerpen raakt hij ernstig gewond. Hoewel de kogel via zijn nek door het gezicht dringt en er bovendien tijdens het herstel een grote ader barst, blijft hij wonder boven wonder in leven. Maar twee jaar

later, op 10 juli 1584, zit er in Delft in het Prinsenhof geen engel meer op zijn schouder.

Is de schrijver in zijn opzet een genuanceerd van Willem van Oranje te geven geslaagd? Niet ontkend kan worden dat we Oranje zowel in positieve als in negatieve zin meemaken. Hij was in staat zich moeiteloos aan zijn omgeving aan te passen. Dit liet hij al als jonge knaap aan het Habsburgse hof zien, waar hij uitstekend met de zuster van de keizer omging, die als een tweede moeder voor hem zorgde. Ook met Karel V kon hij het goed vinden. In feite kon hij met alle mensen gemakkelijk contact maken, niet alleen van zijn eigen stand. Hij had het vermogen 'mensen in persoonlijke en schriftelijke contacten voor zijn zaak te winnen'. Verder kwam hij over als slim, ambitieus, actief, ondernemingsgezin, stressbestendig, moedig en 'onverveerd'. Wat niet wegneemt dat hij één keer (26 november 1579) de boel de boel wilde laten en in een brief aan de Staten zijn ontslag aanvroeg, dat overigens werd geweigerd.

Natuurlijk was hij ook een mens van vlees en bloed. Sommige van zijn nederlagen bijvoorbeeld, waren overduidelijk te wijten aan een verkeerde inschatting of tactische blunder, denk aan de Slag bij Jemmingen in 1568. Daarnaast is de omgang met zijn tweede vrouw afkeurenswaardig te noemen. In ons #metoo-tijdperk zou hij overladen zijn geweest met hoon en kritiek.

De Graaf heeft zonder meer een prachtig boek geschreven, een must voor geschiedenisdocenten, in het bijzonder als zij de Tachtigjarige Oorlog behandelen. Ongeveer alles over de prins, de aanleiding en het begin van de Opstand staat er met feiten, gebeurtenissen, wetenswaardigheden en interpretaties in. Bovendien laat de biografie zich vanaf de eerste bladzijde op een vlotte en prettige manier lezen.

Gert Moleman

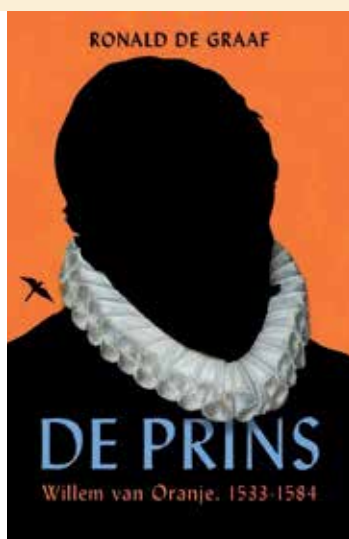
Meerstemmig narratief

Rechtsboven, komend van tussen de gebouwen, zit een witte man met een hoge hoed op een paard. Achter hem, met beide handen voor zijn buik, loopt een zwarte man. Doordat zijn lichaam iets naar achter helt, is het duidelijk dat hij met tegenzin wordt teruggevoerd. Terug naar de plantage Zeezicht, tegen welke achtergrond dit tafereel zich afspeelt.

Gerrit Schouten, de maker van het diorama, laat zeker niet alleen een idyllisch beeld over Suriname in zijn kijkkasten zien. Een dergelijk diorama kostte destijds wel tot vijfhonderd gulden, ongeveer net zo veel als een tot slaaf gemaakte op de markt opbracht. De diorama's van Schouten geven het dilemma weer waar de makers van de aanstaande slavernij-expositie in het Rijksmuseum (vanaf september 2020) mee zullen worstelen. Het is een kunstwerk gemaakt door een witte man, gemaakt voor een witte markt, dus hoe de zwarte man het ervoer blijft een raadsel. Toch zullen enkele van de diorama's, bijvoorbeeld die van de Waterkant in Paramaribo en die van een dansfeest op een plantage, vast niet ontbreken. Juist deze kunstwerken nodigen uit om nabij te bekijken. Wat een pracht, wat een detail.

Ze staan in ieder geval ook afgebeeld in *Ketens en banden*, deel 7 in de landenreeks die het Rijksmuseum heeft gemaakt over de collectie uit landen met welke Nederland (koloniale) banden had. Eerder verschenen boeken over Zuid-Afrika, Ghana, Indonesië, Sri Lanka, China en Japan. Stuk voor stuk prachtige boeken, veelal geschreven door conservatoren van het Rijksmuseum.

De auteur van dit deel, Eveline Sint Nicolaas, houdt zich bij het Rijks bezig met de historische betrekkingen met Suriname, Brazilië en het Caraïbisch gebied. Ze behoort tot het team dat de

De Prins. Willem van Oranje, 1533-1584. Ronald de Graaf (Karmijn, Elburg 2018), 256 blz., € 29,95

slavernijtentoonstelling aan het voorbereiden is.

Ondanks dat *Ketens en banden* eigenlijk een catalogus van museumbezit is, heeft Sint Nicolaas dit mooi ingepast in een verhaal over Suriname vanaf 1600. Zij kent de beperkingen wat betreft de geschiedenis, die tweeledig zijn: de collectie van het museum (pas recent worden bewust aankopen gedaan die het beeld over die periode evenwichtiger maken) en het gegeven dat tot slaaf gemaakten veelal pas naar voren komen in een administratie of wanneer ze bestraft werden. Daarnaast is Suriname pas recent weer in beeld als een land waar ook nu nog museumwaardige objecten vandaan komen. Ook wat na 1975 is gemaakt is relevant voor het Rijksmuseum, getuige bijvoorbeeld een fotoreportage van een meerdaagse protestmars van Caraïben en Arowakken van Albina naar Paramaribo eind 1976. Half februari van dit jaar stelde Valika Smeulders – gepromoveerd op de presentatie van slavernij-verleden in Ghana, Suriname, Curaçao en Zuid-Afrika – in de Rudolf van Lier Lezing dat er meer aandacht voor immaterieel erfgoed moet komen.¹ Ondanks dat in de slavernij-expositie in het Rijks gekozen gaat worden voor tien persoonlijke verhalen (ook uit voormalig Nederlands-Indië) blijft het voor haar de vraag of tot integrale geschiedenis wordt gekomen. Zij zou willen laten zien dat 'de samenleving uit individuen

bestaat, dat die onze keuzes bepalen en het systeem beïnvloeden'. Het moet gaan om 'menselijke ervaringen, geïntegreerd in het bestaande narratief, een meerstemmig narratief van Nederlanders als onderdeel van de wereld'. Dat zoiets in een publicatie mogelijk is, laat *De tenen van de leguaan* zien. De intrigerende titel verwijst naar een in het boek beschreven verhaal van een ex-leprapatiënt in Suriname. Het boek is een vermenging van een traditioneel historische en een actuele beschrijving, maar vertelt ook over serieus te nemen volksgeloof. Overduidelijk is in ieder geval dat in de periode waarin de *out of Africa*-theorie opgeld deed, je als lepralijder en tot slaaf gemaakte een dubbel uitgestotene was. En waar het leven voor niet-lepralijders mogelijk in de hemel zou eindigen, was duidelijk – het was tenslotte een straf van God – dat de verminkte patiënt niet verder dan de hel zou komen. Lepra, zo was het verhaal, was met de slavenschepen meegekomen. Daarbij negeerde men het feit dat lepra voor 1600 in Europa een veelvoorkomende ziekte was. Naast deze twee mogelijke bronnen van de ziekte zijn er nog twee andere: van tot slaaf gemaakten uit Brazilië of door contractarbeiders uit India. In ieder geval werden tot 1946 lepralijders in leprozerieën ondergebracht, totdat medicatie voorhanden kwam. Pas in 1972 werden de patiënten in de

samenleving geïntegreerd. De verhalen in het boek zijn veelal van voor die tijd. Neem bijvoorbeeld het titelverhaal van de creoolse Diana. Zij weet dat lepra door een bacil wordt veroorzaakt, maar toch vindt ze het ook een 'wisi-ding' (iets bovennatuurlijks). Want toen haar moeder zwanger was van haar en een dutje deed, gooide haar vader stenen naar een leguaan die 'vol' was, zwanger. In haar moeders droom verscheen een oude vrouw die zei dat wat de leguaan was aangedaan, ook haar kind zou overkomen. Vader Eddy vertelde haar dat hij de leguaan met een steen had geraakt. De tenen van het leguanenkind zouden daarbij zijn geraakt. Toen de vingers van Diana op haar dertiende krom werden, 'dus toen ik *kokobe* kreeg' zo zegt ze, wist haar moeder hoe het zat. Haar man had de leguaan nooit kwaad mogen doen. Hoe gaat het Rijksmuseum verhalen zoals deze integreren in hun slavernijtentoonstelling? Ik ben benieuwd.

Ger Jan Onrust

¹ Het proefschrift van Valika Smeulders is te vinden op: repub.eur.nl/pub/37749.

De tenen van de leguaan. Verhalen uit de wereld van Surinaamse leprapatiënten. *Henk Menke e.a.* (LM Publishers, Volendam 2019), 200 blz., € 24,50
Ketens en banden. Suriname en Nederland sinds 1600. *Eveline Sint Nicolaas*, (Rijksmuseum/Vantilt, Amsterdam 2017), 272 blz., € 24,50